

11. Янукович витратив на вибори більше, ніж Тимошенко [Електронний ресурс] // Економічна правда. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news>
12. Позачергові вибори до Верховної Ради України 2007 р. [Електронний ресурс]. – Офіційний веб-сайт Центральної Виборчої Комісії України. – Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2007/w6p001>
13. Кітен К. Фінансування освіти у наступному році планують скоротити [Електронний ресурс] / Катерина Кітен. – Офіційний сайт Волинської обласної організації Партії регіонів. – Режим доступу: <http://volynregion.org>
14. Правова бібліотека України [Електронний ресурс]: офіційний сайт. – Режим доступу: <http://www.uapravo.net>

Краснопольська Т. М., НУ "ОЮА"

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Рівність можливостей – можливість нерівності.
Іан Маклауд

В статье рассматривается процесс внедрения принципа гендерного равенства в Украине в контексте обеспечения прав мужчин, его особенности в отдельных отраслях права. Определены основные недостатки существующего уголовного и семейного права в сфере борьбы с домашним насилием, а также предложены некоторые пути их преодоления в указанных аспектах.

The article discusses the process of implementing the principle of gender equality in Ukraine in the context of ensuring the rights of men, it features in some areas of law. It identifies main shortcomings in criminal and family law in the sphere of combat against domestic violence, and suggests several ways to overcome them in these aspects.

Конституція України 1996 р., Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків" від 08.09.2005 р. та багато інших нормативно-правових актів нашої держави закріплюють принцип рівності жінок та чоловіків, проте і досі гендерна рівність у багатьох сферах ще не досягнута. Гендерний дисбаланс в Україні носить форму приниження прав як жінок, так і чоловіків. Перший варіант гендерної асиметрії висвітлюється в наукових

статтях набагато частіше та повніше. Проте другий варіант дисбалансу рідко піддається розгляду. Тому зупинимось у нашій роботі саме на другому варіанті.

Процес законодавчого впровадження принципу гендерної рівності проходить також переважно шляхом розширення прав жінок, без достатнього розгляду прав чоловіків. Тому слід погодитись з думкою О. Муравйової в тому, що "жінки так довго та успішно боролись за свої права, що, мабуть, чоловікам доведеться боротись за свої" [1]. При цьому, на мій погляд, слово "мабуть" вже неактуальне, тому що в останні роки відбувається розширення гендерного питання і його розповсюдження на захист прав чоловіків.

Проте слід зазначити, що останнім часом в нашій державі відбуваються деякі кроки у бік захисту прав чоловіків. Так, відповідно до трудового законодавства – ч. 3 ст. 18 Закону України "Про відпустки" від 15.10.1996 р. – у відпустку по догляду за дитиною віком до 3 років можуть піти чоловіки [2].

Крім того, гендерна нерівність також виявляється при розподілі професій. Так жінки практично монополізували ряд професій: вчитель, секретаря, бухгалтера, продавця, кухаря, дільничного терапевта, листоноші, провізора в аптеці та інше. Проте чоловіки переважають на вищих управлінських посадах на підприємствах та в органах державної влади. Причому чим вище рівень органу влади, тим менше там жінок. Але це питання автор розглядав у попередній статті [3].

В даний час у зв'язку з пенсійною реформою та стратегією переходу до накопичувальної системи назріває тенденція до позитивних зрушень відносно захисту чоловіків і в праві соціального забезпечення. Так, Міністерство праці та соціальної політики в середині 2010 р. запропонувало поступово вирівняти пенсійний вік жінок і чоловіків. Попередньо, вже з 2012 року пенсійний вік жінок буде збільшуватися на шість місяців щороку, поки не досягне 60 років. Все це зумовлено тим, що тривалість пенсійного життя жінок досягає 24 років, а чоловіків – трохи більше 14 [4].

Про необхідність захисту прав чоловіків говорить така статистика: на початок 2007 року в Україні проживало 1762 довгожителів віком більше 100 років, з них – 1508 жінки і тільки 254 чоловіки.

Суттєва нерівність проявляється і у можливості способу життя. Жінки мають багатоваріативні можливості у виборі способу життя проти однієї єдиної можливості для чоловіків, тобто працювати.

Сьогодні жінки мають вибір: працювати, бути домогосподаркою, залишитися вдома з дітьми або працювати неповний час.

Проблема захисту прав чоловіків-батьків також дуже гостро стоїть у сімейному праві в процесі розірвання шлюбу, коли постає питання визначення місця проживання дитини.

В даний час біля 75 % розлучень ініціюються дружинами. Перспективи для членів подружжя при розлученні можна змалювати так. Для чоловіка:

- ймовірність 50/50: втратити його дітей і платити аліменти;
- в одному з трьох випадків він втратить будинок;
- у 1 з 10 випадків він назавжди втратить контакт з дітьми.

Перспективи для жінки:

- майже безсумнівно діти залишаться з нею;
- шанс 50/50 отримати матеріальну вигоду у вигляді аліментів.

Лєвова частка судових рішень (близько 90 %) по цьому питанню визначає, що дитина має жити з матір'ю. Аргументи можуть бути різноманітні. Один із них: "ця жінка є матір'ю дитини". Виходить, що батько має менше прав лише тому, що він не є жінкою. Тому у вказаній сфері сформувалась гостра соціальна проблема, що потребує свого вирішення, на наш погляд, на рівні свідомості та національного менталітету.

Гостроту проблеми підтверджують дослідження, що встановили високу кореляцію між сім'ями без батька і дитячою бідністю, сімейним насильством, зловживанням наркотичними засобами, підлітковою вагітністю, шкільної неуспішністю і злочинами неповнолітніх.

Одним з кращих провісників насильства у відношенні дітей є присутність в домі вітчима. Деякі дослідження встановили, що в таких сім'ях рівень насильства до дітей в 77 разів більші, ніж у сім'ях з біологічним батьком [5].

При цьому постає ще одна проблема – так званий процес батьківського відчуження (коли діти налаштовуються проти одного з батьків).

Якщо дитина проживає тільки з одним із батьків (переважно з матір'ю), а другий з батьків (відповідно – батько) має тільки обмежені години для відвідування, тоді процес батьківського відчуженням головним чином відбувається проти батька.

Мати, що заохочує відчуження, віддає перевагу, щоб дитина проводила час з друзями чи сусідами, ніж з батьком, що не живе разом з ними. Батьки, що стимулюють відчуження, часто засліплені

гнівом і не оцінюють тих емоційних втрат, яких вони завдають дітям. Вони часто дуже переконливі і хороші маніпулятори.

Актуальною також є проблема насильства в сім'ї. В Україні це питання регулюється Законом України "Про попередження насильства в сім'ї" від 15.11.2001 р. Частіше у такому питанні говорять про необхідність захисту жінок і дітей. Проте не менш важливим є захист чоловіків.

При цьому слід зазначити, що бійки – не найстрашніше, набагато небезпечнішим є постійний психологічний тиск.

Всі серйозні світові дослідження в галузі домашнього насильства показують приблизний баланс між статями. Опитування, здійснені MORI за завданням Here and Now у 1994р. у Великобританії, дали такі результати:

- кожен п'ятий (18 %) чоловік був жертвою домашнього насильства з боку дружини або партнера жіночої статі на противагу 13 % жінок, постраждалих від чоловіків;

- кожна дев'ята жінка визнала використання фізичної агресії проти чоловіка або партнера (у порівнянні кожним десятим серед чоловіків);

- 14 % чоловіків повідомили, що піддавалися легким ударам з боку жінок (у порівнянні з 9 % серед жінок);

- 11 % чоловіків мали партнершу, яка погрожувала кинути в них що-небудь важке (в порівнянні з 8 % серед жінок);

- тільки 4 % жінок пояснили, що їх поведінка (вербальна або фізична) була зумовлена алкоголем чи наркотиками (у порівнянні з 10 % серед чоловіків);

- майже половина (47 %) жінок пояснює їх поведінку (фізична або усна агресія) тим, що "це був єдиний шлях, за допомогою якого я могла звернути його увагу";

- чоловіки з робочого класу (20 %), більш ймовірно будуть піддані фізичній агресії з боку дружини або партнера-жінки, ніж чоловіки з середнього або вищого класу (15 %) [5].

Дослідження Here and Now показує, що 15 % населення Великобританії зізналися, що вони піддавалися фізичній агресії з боку дружини або чоловіка.

За статистикою Міністерства сім'ї, молоді та спорту України, тільки за шість місяців 2010 року понад 10 тисяч українських чоловіків звернулися в соціальні служби зі скаргами на насильство в сім'ї [6]. Це тільки верхівка айсберга – в Раді Європи вважають, що не більше 2 % скривджених знаходять в собі сили винести сміття з

хати. А це означає, що до півмільйона українських чоловіків більш-менш регулярно відчувають на собі силу "слабкої статі".

Імовірність насильства над чоловіком в сім'ї збільшується з 7 % в 20-річному віці до 27 % до 60 років, причому найбільше страждають чоловіки у віці 36-50 років. Такі цифри наводять російські соціологи, що проводили нещодавно дослідження. В Україні так глибоко цю тему ще не вивчали, але підтвердити, що чоловіків б'ють регулярно, може будь-який травматолог.

Володимир Козлов – голова єдиної у своєму роді громадської організації "Чоловіки проти насильства" вивчає питання насильства у сім'ї відносно чоловіків і говорить про наявність декількох видів такого насильства, найголовнішими з яких називає фізичне та психологічне. Він наводить такий приклад: "Дружина збралася відсудити у нього квартиру після розлучення і вже почала готувати ґрунт – на будь-яку сварку, яку вона сама ж провокує, викликає міліцію. Правоохоронці фіксують домашній скандал, репутація чоловіка зіпсована. Зрозуміло, жінка погрожує забрати дітей після розлучення. А він хотів би залишитися з дочками. Це класичне психологічне насильство дружини-агресора" [6].

В цьому контексті корисним є досвід Швеції, де на домашній сварки виїжджає двоє поліцейських – чоловік і жінка, щоб об'єктивно оцінити, хто є агресором, а хто – жертвою. Козлов говорить, що вже з кінця 2010 – початку 2011 рр. почнеться навчання дільничних інспекторів, як працювати в сім'ї, де є насильство над чоловіками, а у найближчі роки в Україні відкриються корекційні центри для чоловіків і жінок, в яких будуть перевиховувати агресорів. Керівник міжнародного гуманітарного центру "Розрада" Валентина Бандерівська разом з колегами розробила тренінги для цих центрів – програма реабілітації передбачає 12 зустрічей за 12 тижнів. Причому, якщо людина знущується над чоловіком або дружиною і факт цей зафіксований в міліції, відвідування групової терапії буде за законом обов'язковим.

Питання в тому, чи дістануться до них жертви насильства, особливо ті, хто живе в провінції і звик до образ і побоїв. Бандерівська каже, що насильство над чоловіками особливо часто спостерігається в селах, коли чоловік починає пити, а дружина, виконуючи фізичну роботу за двох, відчуває свою владу.

У різних галузях законодавства є ще досить багато прогалин у питанні забезпечення гендерної рівності в контексті незахищеності прав чоловіків.

Розглянемо цю проблему на прикладі кримінального права.

Перед початком аналізу слід відзначити, що кримінальне право є відносно новим об'єктом гендерної експертизи. Крім того, принцип рівності жінок та чоловіків тут має деякі особливості.

Принцип рівності у кримінальному праві за своїм змістом є дещо вужчим за конституційний принцип рівності. Його сенс у тому, щоб забезпечити рівний для всіх громадян обов'язок понести відповідальність за скоєний злочин [7]. Ця рівність у вітчизняному кримінальному праві забезпечується тим, що єдиною підставою кримінальної відповідальності визнається лише вчинення діяння, що містить всі ознаки злочину, передбаченого Кримінальним кодексом (ст. 2 КК України). При цьому принцип рівності "не означає однакову відповідальність і покарання, тобто рівних меж та змісту кримінальної відповідальності та покарання" [8]. У зв'язку з цим можливість застосування до жінок певних пільгових умов або навіть незастосування до них певних видів покарання у доктрині кримінального права не розглядається як порушення принципу рівності.

Таким чином, приходимо до висновку, що гендерна нерівність у кримінальному праві існує переважно у вигляді обмеження прав чоловіків.

Гендерна асиметрія тут може виявлятися в двох сферах: при виявленні кола злочинів і описі ознак складів злочинів, тобто при встановленні кримінальної відповідальності, а також при регламентації умов реалізації кримінальної відповідальності – при описі умов застосування різних видів покарання [9].

У першій сфері вірогідність прояву гендерної асиметрії безпосередньо залежить від об'єкту кримінально-правової охорони – ця вірогідність вище при захисті особистості та її благ, а також суспільної моральності, і нижче при захисті інших об'єктів (власності, навколишнього середовища та ін.).

У другій сфері на вірогідність прояву гендерної асиметрії впливає суворість конкретного виду покарання, що складається із змісту, строку або розміру та умов відбування.

Так, при реалізації кримінальної відповідальності жінок, в тому числі вагітних або з малолітніми дітьми, кримінальний закон передбачає для них більш пільгові умови порівняно з чоловіками. Наприклад, вагітним жінкам не може бути призначене довічне позбавлення волі, громадські роботи. Виправні роботи не застосовуються до вагітних жінок, а також жінок із дітьми до 3 років,

арешт не застосовується до вагітних жінок та жінок з дітьми до 7 років. Обмеження волі не застосовується до вагітних жінок та жінок з дітьми до 14 років. Вчинення злочину жінкою у стані вагітності є пом'якшуючою відповідальність обставиною (п. 4 ч. 1 ст. 66 КК України) [10].

У жінок є багато пільг при звільненні від відбування покарання:

- з випробуванням – для вагітних жінок та жінок з дітьми віком до 7 років – строк випробування може бути призначений в рамках строку, на який жінку звільняють від роботи у зв'язку з пологами або до досягнення дитиною 7-річного віку (ст. 79 КК України);

- дострокове звільнення від відбування покарання для вагітних жінок та жінок з дітьми до 3 років – на строк до досягнення дитиною 3 років (ст. 83 КК України) та інше.

Як бачимо, в цій сфері склалась певна гендерна асиметрія, яка є соціально обумовленою і має бути в українському кримінальному праві збережена. Але, на наш погляд, вона повинна доповнюватись деяким її вирівнюванням. Тут слід зазначити, що у кримінальному праві в деяких питаннях вже ліквідовано гендерний дисбаланс. Так, суб'єктом звалтування (ст. 152 КК) тепер може бути жінка, а потерпілим від втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК) може бути чоловік та інше. Але і досі є багато статей, що, на нашу думку, потребують уточнення в світлі запровадження принципу гендерної рівності.

Таким чином, після вивчення запровадження принципу гендерної рівності в контексті забезпечення прав чоловіків доходимо до висновку, що це питання і досі в Україні не набуло достатньої популярності.

Парадокс ситуації, у тому, що чоловіки – часто свої самі найгірші вороги. Вони частіше за все не будуть шукати допомогу, коли їй потребують. Чоловіки становлять більшість суддів, які так несправедливі до батька у сімейних судах. Більшість політичних діячів, які складають закони – теж чоловіки. У той час коли пропагуються власні інтереси – якості, подібні галантності, тепер здаються застарілими...

Для покращення ситуації, що склалась, пропонуємо наступні заходи.

1. Відносно кримінального права: пропонується в усіх статтях Кримінального кодексу України, де мова йде про "жінку з дитиною у віці до...", змінити формулювання на "жінку або чоловіка

з дитиною у віці до...". На нашу думку, таке формулювання є більш вдалим і більше відповідає принципу гендерної рівності, ніж існуюче на даний момент. Адже є випадки, коли чоловік є батьком-одинаком або мати дитини тяжко хвора чи за інших обставин не приймає участі у вихованні дитини, чому ж дитину залишати ще й без батька?. Тут, на наш погляд, велика прогалина у кримінальному праві, яку слід виправити введенням у пільгову категорію осіб не лише матері дитини, а й її батька.

Такі зміни будуть більше відповідати принципу рівності щодо чоловіків, а також принципу гуманізму щодо їх дітей.

2. Відносно подолання насильства в сім'ї, в тому числі відносно чоловіків: зламати стереотип про те, що сімейне насильство – особиста проблема кожної сім'ї і сміття з хати не потрібно виносити.

У цьому контексті необхідно: відкрити центри допомоги жертвам насильства, координаційні центри перевиховання агресорів; говорити про це в пресі, робити соціальну рекламу. Крім того, можливо запровадження відповідальності, аж до звільнення, до співробітників правоохоронних органів (а саме, до дільничних інспекторів), які не відреагували на факт сімейного насильства.

Доцільно також буде використання досвіду Швеції при розгляді сімейних сварок – на місце події мають виїжджати два міліціонери – чоловік і жінка, щоб об'єктивно оцінити ситуацію та з'ясувати: хто є агресором, а хто – жертвою.

3. Відносно забезпечення прав чоловіків-батьків при розлученні – забезпечити більш об'єктивну оцінку умов проживання матері та батька шляхом більш чіткої законодавчої регламентації. Тут також потрібні суттєві зміни традиційних уявлень про роль чоловіка та жінки у суспільстві на рівні свідомості, що призведе до розвитку партнерських відносин між чоловіками та жінками й утвердження гендерної демократії.

Під час втілення у життя принципу гендерної рівності та проведення гендерної експертизи законодавства, як показує проведене дослідження, слід перевіряти та гарантувати права не тільки жінок, а й чоловіків.

Література:

1. Крылатые афоризмы, мысли, шутки, цитаты великих людей [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fraznik.ru>
2. Закон України "Про відпустки" від 15 листопада 1996 р., зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>

3. Краснопольська Т. М. Гендерна асиметрія в сучасній українській державі // Актуальні проблеми політики. – 2010. – Вип. 40 – С. 554-562/
4. Нова пенсійна реформа дозволить накопичити, але небагато // Інформаційна агенція "Голос UA" – джерело: <http://www.golosua.com>
5. Дискримінація мужчин. Взгляд из Англии (перевод с английского) // Мужской альманах – источник: <http://menalmanah.narod.ru>
6. Даниленко Е. Бабье достало! Украинские мужчины объединяются в борьбе с насилием [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mentales.ru>
7. Келина С. Г., Кудрявцев В. Н. Принципы советского уголовного права. – М.: Наука, 1988. – 175 с.
8. Наумов А. В. Российское уголовное право: Общая часть: Курс лекций. – М.: Изд-во БЕК, 1996. – 550 с.
9. Гендерная экспертиза российского законодательства / Л. Н. Завадская, З. М. Зотова, А. С. Михлин и др.; Отв. ред. и рук. авт. коллектива Л. Н. Завадская. – М.: БЕК, 2001. – 256 с.
10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001р., зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua>.

*Човган І. В., Національний інститут
стратегічних досліджень*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОЇ НАУКИ

В статті рассмотрена и проанализирована проблема государственной политики развития высшего образования в Украине, а также определены пути решения этой проблемы с помощью примеров, представленных в работах украинских исследователей.

The article reviews and analyzes the policy problem of higher education in Ukraine, and identified ways to overcome this problem by means of examples represented in works by Ukrainian researchers.

Питання розвитку освіти має посісти центральне місце серед стратегічних напрямів державної політики. Від рівня якості та доступності залежить майбутнє всієї Держави Україна, тому не дивно, що вищій освіті відведено значне місце серед наукових